

Vývoj transformace v zemích střední a východní Evropy

Pavlaína PELLEŠOVÁ*

Development of Transformation in the Countries of Central and East Europe

Abstract

The article appraises development of transformation process in the view of social economic factors in the treated countries of Central and East Europe. For evaluation the author applies the system of rating of democratic development, law system, economic liberalization, level of corruption, human potential growth, freedom, initial conditions etc. In summary political economical appraisal of transformation in treated countries is compared.

Key words: *transformation process, social economic factors, system of rating, democratic development, law system, economic liberalization, level of corruption, human potential growth*

JEL Classification: P20, P26

Úvod

Při zkoumání a hodnocení průběhu transformace v zemích střední a východní Evropy je, kromě obvyklých makroekonomických hodnocení, kladen silný důraz na hodnocení vlivu politických a ekonomických faktorů na tento proces. Takovéto přístupy jsou motivovány snahou získat co nejkomplexnější pohled na historicky ojedinělý proces transformace a na jeho odlišnosti v jednotlivých zemích.

Vývoj politické a ekonomické transformace lze charakterizovat soustavou indexů, které jsou konstruovány renomovanými institucemi. Pro zhodnocení vývoje politických a ekonomických faktorů transformace prozkoumáme vývoj vybraných charakteristik tohoto procesu, jako je úroveň demokratizace, prosazování práva a tvorba zákonů i ekonomická liberalizace, ale i pokrok, případně nezdary politických a ekonomických změn.

* Ing. Pavlaína PELLEŠOVÁ, Slezská univerzita v Opavě, Obchodně podnikatelská fakulta Karviná, Katedra ekonomie, Univerzitní náměstí 76, 733 40 Karviná, Česká republika; e-mail: pellesova@opf.slu.cz

1. Hodnocení demokratizačních procesů ve vybraných zemích

Úroveň demokratizace (DEM) lze charakterizovat jako průměr hodnocení vývoje politického procesu, občanské společnosti, nezávislosti médií, vlády a veřejné správy. Hodnocení *politického procesu* (PP) se zaměřuje na volební systém, pluralitu politických stran a všeobecné zapojení občanů do politických procesů. *Občanská společnost* (CS) zahrnuje hodnocení nevládních organizací, je-jich organizační možnosti a finanční podporu, právní a politické prostředí, rozvoj odborových svazů a zapojení zájmových skupin do politického procesu. *Nezávislost médií* (IM) tvoří právní rámec a svobodu tisku, nezávislost a svobodu novín, finanční nezávislost tisku a přístup obyvatel na internet. *Vláda a veřejná správa* (GPA) je vytvořena na základě úrovně pravomoci zákonodárných orgánů, decentralizace moci, odpovědnosti a pravomoci orgánů místní správy, transparentnosti zákonodárné i výkonné moci.

Ukazatel *právní řád* (ROL) zahrnuje hodnocení ústavního, legislativního a soudního systému (CLJF) s důrazem na ústavní reformy, ochranu lidských práv, reformu trestního zákoníku, nezávislost justice a soudců i postavení práv etnických menšin. Hodnocení *korupce* (CO) se skládá z vnímání korupce ve státních službách, podnikatelských aktivit tvůrců vrcholové politiky, zákonů týkajících se zveřejňování finančních příjmů politiků a konfliktu zájmů i protikorupčních aktivit.

Hospodářská liberalizace a sociální ukazatele (ECON) zahrnují hodnocení průběhu a stavu privatizace (PR), úrovně makroekonomické (MA) a mikroekonomické (MI) politiky s důrazem na specifické problémy, tj. na daňovou reformu, vlastnická práva, liberalizaci cen a obchodu, nezaměstnanost, které mají přímý vliv na celkový vývoj demokratizace a vnitřní stabilizaci země.

Pro hodnocení jednotlivých zemí využitím uvedené soustavy je využívána sedmibodová stupnice, kde jednička znamená nejlepší úroveň politické a ekonomické situace a sedmička nejhorší úroveň. Podle tohoto hodnocení, tedy podle hodnocení rozvoje demokratizace a ekonomické liberalizace jsou země rozděleny do tří skupin, a to: *konsolidované demokracie*, *tranzitivní vlády* a *konsolidované autokracie*. Podle hodnocení mezi konsolidované demokracie patří jak Česká republika, tak Maďarsko, Polsko, Slovensko i Slovinsko; žádná z nich nebyla zařazena mezi tranzitivní vlády, ani konsolidované autokracie. K výraznému zlepšení demokratizačních procesů o 0,25 bodu došlo na Slovensku. Ve Slovinsku má demokratizace slabě vzestupnou tendenci, tj. méně než 0,25 bodu. Skluz v hodnocení úrovně demokracie vykazuje Česká republika, avšak tento trend je považován za nevýznamný, a proto nebyla vyjmuta ze skupiny konsolidovaných demokracií (viz tab. 1). V oblasti právního prostředí došlo ke zlepšení na Slovensku – vykazuje zlepšení úrovně ekonomické liberalizace o více než 0,25 bodu, ale v Polsku byl zaznamenán pokles o více než 0,25 bodu. Mírnou turbulenci v prosazování demokracie lze přisuzovat rozdílným přístupům vlád jednotlivých zemí.

Tabulka 1

Úroveň demokracie, právního řádu a ekonomické liberalizace v letech 2001 – 2002

Země	DEM			ROL			ECON		
	2001	2002		2001	2002		2001	2002	
Česká republika	1.81	2.13	↓↓	3.13	3.13		2.00	2.08	
Maďarsko	1.94	1.94		2.50	2.50		1.92	2.00	
Polsko	1.44	1.50		1.88	1.88		1.67	1.92	↓↓
Slovensko	2.25	1.94	↑↑	3.00	2.63	↑↑	3.25	2.33	↑↑
Slovinsko	1.94	1.81		1.75	1.88		2.08	2.17	

Poznámka: ↑↑ nebo ↓↓ změna v hodnocení o 0,25 bodu a více oproti roku 2001.

Pramen: Nations in Transit 2002. New York: Freedom House 2002; vlastní úprava.

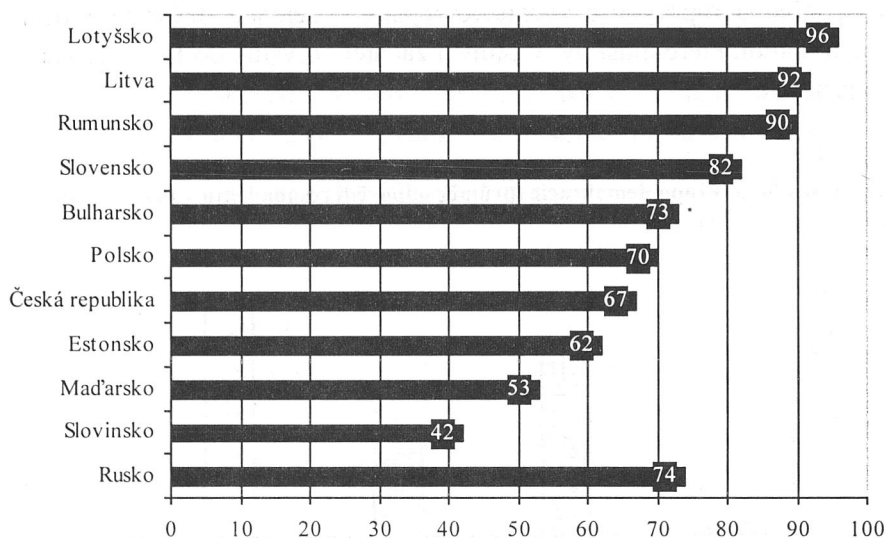
Sledované země podepsaly smlouvu o přistoupení k EU, což je jasným signálem jejich demokratických tendencí, protože vstup do EU neznamena jen připojení k jednotnému trhu, ale také plné uplatňování principů demokracie.

1.1. Vývoj právního systému

Největší překážkou prosazování práva ve středoevropských a východoevropských zemích se stala korupce, měřená indexem korupce. V rámci hodnocení korupce veřejných činitelů, průměrně 73 % respondentů si myslelo, že téměř všichni berou úplatky a zneužívají své pravomoci, nejméně kritičtí jsou občané Slovinska (viz obr. 1).

Obrázek 1

Úroveň korupce v hodnocených zemích

Pramen: New Europe Barometer 2002; New Baltic Barometer 2002; vlastní úprava.

Dvě pětiny respondentů jsou ochotny porušit zákon, aby získaly různé výhody od státních úředníků; 35 % by využilo konexí nebo dalo úplatek, 6 % by jednalo i bez povolení. Zbytek se domnívá, že úředníky nic nepřiměje, aby reagovali na požadavky občanů. Korupce ve vládních kruzích vede ke všeobecné nedůvěře politickým institucím. Jednotlivé země se liší pouze v míře nedůvěry, nejnížší důvěru mají slovenští zastupitelé. Nízkou důvěru občanů mají parlamenty jednotlivých zemí, obdobně politické strany, poměrně velkou důvěru má policie (viz tab. 2).

Tabulka 2

Důvěra politickým institucím (% důvěřujících orgánům)

Země	Parlament	Strany	Soudy	Policie
Česká republika	20	22	34	40
Maďarsko	16	14	36	29
Polsko	20	8	25	36
Slovensko	9	9	15	21
Slovinsko	10	8	26	30
Průměr za „novou Evropu“	14	12	25	28

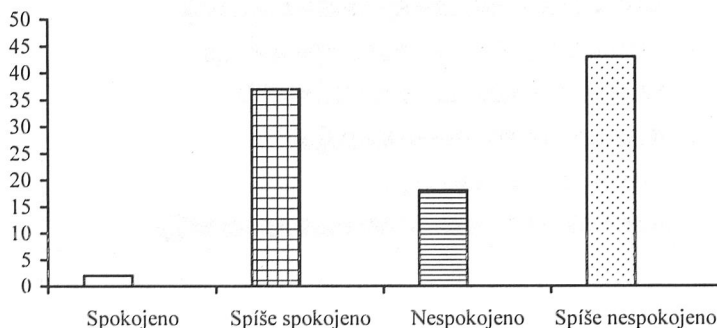
Pramen: New Europe Barometer 2002; vlastní úprava.

1.2. Podpora demokracie

Spokojenost s fungováním demokracie byla u občanů hodnocena jako nízká, jen 2 % projevila spokojenost, zatímco 18 % bylo nespokojených. Spíše spokojena byla absolutní většina v České republice (viz obr. 2). Postsocialističtí občané mají často dobrý důvod ke kritice, protože vlády se při reformě musí vyrovnat s turbulencemi, které přináší transformace. Zástupci EU se vyjadřují podobně, když se středoevropskými a východoevropskými zeměmi diskutují o detailech právních norem, které musí být v zemích žadatelů o vstup do EU zavedeny před jejich přijetím.

Obrázek 2

Spokojenost s fungováním demokracie (průměr odpovědí respondentů v deseti zemích střední a východní Evropy)

Pramen: The New Europe Barometer 2002; vlastní úprava.

Jestliže občané vyjadřují nespokojenost se svou vládou, prosazují své demokratické právo na vyjádření kritiky. Stejně tak si počínají voliči v demokratických zemích v západní Evropě a ve Spojených státech, když jsou zklamáni jednáním svých volených zástupců.

2. Alternativní pohled na proces transformace

Výkonnost ekonomiky, a tím i růst životní úrovně, je považována za hlavní cíl ekonomické transformace. Výsledky dosažené v této oblasti hodnotí index lidského rozvoje doplněný o míru důchodové nerovnosti. Tranzitivní ekonomiky jsou na počátku procesu transformace, ve srovnání s tržními ekonomikami, charakteristické poměrně vysokou úrovní lidského kapitálu a rovnoměrným rozdělením důchodu. Zvýšení důchodové nerovnosti lze tak považovat za průvodní znak přechodu těchto ekonomik k tržní ekonomice.

O kvalitě lidského rozvoje v průběhu transformace vypovídá *index lidského rozvoje HDI*. Index tvoří tři složky: životní úroveň jako HDP na obyvatele, vyjádřená v paritě kupní síly, úroveň lidského kapitálu a střední délka života. Podle velikosti indexu lidského rozvoje jsou země rozděleny do tří skupin. Hodnota indexu 0,8 – 1,0 je přiřazena zemím s vysokou úrovní lidského rozvoje, hodnota indexu 0,5 – 0,799 charakterizuje země se střední úrovní a hodnotou indexu do 0,499 jsou klasifikovány země s nízkou úrovní lidského rozvoje. Pro vyjádření důchodové nerovnosti je použit Giniho koeficient, dosahující hodnot 0 při absolutní rovnosti rozdělení důchodu až 100 při absolutní nerovnosti rozdělení důchodu. Úroveň HDI a Giniho koeficientu ve vybraných zemích charakterizuje tabulka 3.

Nejvyšší růst HDI zaznamenalo Polsko, Česká republika hodnotou 0,849 (r. 2002) zaujímá druhé místo, Slovensko je hodnoceno na stejné úrovni jako Maďarsko, i když vývoj indexu ve sledovaném období mluví jednoznačně ve prospěch Slovenska.

Tabulka 3

Index lidského rozvoje a jeho složky

Země	HDI			HDI 2002			Giniho koeficient 1998 – 2002
	1990	1995	2002	1. složka	2. složka	3. složka	
Česká republika	0.835	0.843	0.849	0.83	0.89	0.83	25
Maďarsko	0.804	0.809	0.835	0.80	0.93	0.79	25
Polsko	0.792	0.808	0.833	0.81	0.94	0.75	33
Slovensko	0.820	0.817	0.835	0.80	0.91	0.78	–
Slovinsko	0.845	0.852	0.879	0.86	0.94	0.84	30

Pramen: Human Development Report 2002. New York: UNDP 2002; vlastní úprava.

Transformace ekonomiky je výrazně propojena vztahem politických a ekonomických změn. Změna politického systému byla základní podmínkou transformace ekonomiky a právě úspěšnost nebo neúspěšnost transformačního procesu ovlivňovala vývoj politických práv a občanských svobod, které vyjadřuje *index svobody*. Ten v tranzitivních ekonomikách hodnotí výchozí podmínky a postup země a rozlišuje je od nejsvobodnější s hodnotou indexu 1 a nejméně svobodné s indexem 7. Poté je vypočítána průměrná hodnota a země se tak řadí do tří skupin: na svobodné s rozpětím indexu 1 – 2,25 označené *s*, částečně svobodné s hodnotou indexu 2,25 – 5,5 označené *č* a nesvobodné s hodnotou indexu 5,5 – 7 označené *ns*. V transformujících se zemích velmi rychle dochází ke zlepšení úrovně politických svobod a občanských práv (viz tab. 4), kdy Česká republika se rychle zařadila mezi nejsvobodnější země. Maďarsko a Polsko patřilo již před transformací k částečně svobodným zemím díky existenci soukromého podnikání. Hodnocení Slovenska je ovlivněno vývojem politické situace, a zejména charakterem jednotlivých vlád v tomto období.

Tabulka 4

Index svobody

Země	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Česká republika	1.2s	1.2s	1.2s	1.2s	1.2s	1.2s	1.2s	1.2s
Maďarsko	1.2s	1.2s	1.2s	1.2s	1.2s	1.2s	1.2s	1.2s
Polsko	1.2s	1.2s	1.2s	1.2s	1.2s	1.2s	1.2s	1.2s
Slovensko	2.3č	2.3č	2.4č	2.4č	2.2č	1.2s	1.2s	1.2s
Slovinsko	1.2s	1.2s	1.2s	1.2s	1.2s	1.2s	1.2s	1.2s

Pramen: Freedom in the World. Freedom House 2002; vlastní úprava.

Ekonomickou svobodu jako rozsah zásahu vlády nezbytný k udržení svobody jako takové vymezuje *index ekonomické svobody*, vyjadřující stupeň vládních zásahů do ekonomiky a hodnotící 10 oblastí. Jednotlivé oblasti zahrnují skupinu dílčích ukazatelů, a to: obchodní politika, fiskální břemeno, vládní zásahy do ekonomiky, měnová politika, kapitálové toky a zahraniční investice, bankovníctví a finance, mzdy a ceny, vlastnická práva, regulace, černý trh. Každý ze sledovaných ukazatelů je hodnocen v intervalu 1 – 5 podle úrovně zásahu vlády do ekonomiky, kde 1 označuje velmi nízkou úroveň zásahů, 2 nízkou, 3 střední, 4 vysokou a 5 velmi vysokou úroveň zásahů vlády. Výsledná hodnota indexu je součtem hodnot všech ukazatelů vydělený 10. Podle dosažených hodnot indexu jsou země rozděleny do čtyř skupin: na svobodné s hodnotou indexu 1 – 1,95; spíše svobodné 2 – 2,95; spíše nesvobodné 3 – 3,95 a represivní s hodnotou indexu 4 a vyšší. Nejvýraznější postup ve skupině sledovaných zemí zaznamenalo Maďarsko (tab. 5). Nepříznivé postavení České republiky lze chápat jako projev určitých politických nejasností souvisejících s působením menšinové vlády.

Hodnocení Slovenska je opět ovlivněno vývojem politické situace a přístupem vlád k jednotlivým oblastem ve vývoji ekonomiky. Obecně lze charakter změn v této oblasti přiřadit ke změnám politického prostředí v jednotlivých zemích.

Tabulka 5

Index ekonomické svobody

Země	Index ekonomické svobody				Změna 1995 – 2002
	1995	1997	1999	2002	
Česká republika	2.20	2.35	2.20	2.40	0.20
Maďarsko	3.00	3.00	2.55	2.40	-0.60
Polsko	3.10	2.90	2.80	2.70	-0.40
Slovensko	3.00	3.15	3.00	2.90	-0.10
Slovinsko	3.50	3.00	3.00	3.10	-0.40

Pramen: The Index of Economic Freedom. Washington: The Heritage Foundation 2002; vlastní úprava.

Hodnocení výsledků transformace zahrnuje vliv výchozích podmínek, rychlosti i rozsahu liberalizace na dosažené ekonomické výkonnosti a význam dosažené institucionální kvality v procesu transformace. Výchozí podmínky země charakterizuje *index výchozích podmínek*, který pro transformující se země zahrnuje 11 charakteristik, a to: úroveň HDP na obyvatele v roce 1989, tempo růstu v období před zahájením transformace, závislost obchodu na trzích RVHP, stupeň nadměrné industrializace vyjádřený jako podíl průmyslu na tvorbě HDP, míra urbanizace, vyjádřená podílem obyvatel žijících ve městech, vybavenost přírodními zdroji, vzdálenost vůči EU (Bruselu), tržní paměť, charakterizovaný počet let centrálně řízené ekonomiky (do počátku transformace), suverenita státu, stupeň makroekonomické nerovnováhy, jako míra potlačované inflace, vyjádřená průměrem reálné mzdy v procentech po odečtení změn reálného HDP v procentech v období let 1989 – 1990, prémie černého trhu, tj. rozdíl mezi oficiálním směnným kurzem a kurzem na černém trhu.

Pro určení výchozích podmínek lze také použít *index liberalizace* v roce 1989, který zahrnuje pouze tři základní oblasti, a to liberalizaci domácího trhu s váhou 0,3, liberalizaci zahraničního obchodu s váhou 0,3 a privatizaci podniků a reformu bankovníctví s váhou 0,4. Každá složka dosahuje hodnot 0 – 1 a výsledná hodnota je váženým průměrem (viz tab. 6). Vzhledem k různé východiskové základně vazba mezi indexem výchozích podmínek a indexem liberalizace není. Index výchozích podmínek je komplexnější, zachycuje širší spektrum charakteristik. Proto i hodnocení podle těchto indexů je výrazně odlišné. Záporná hodnota indexu výchozích podmínek ve své podstatě váhu negativních prvků v hodnocené struktuře charakteristik neovlivňuje. Proto podle těchto hodnocení má Česká republika na počátku transformace nejnižší míru liberalizace, ale její výchozí podmínky jsou v souhrnu hodnoceny jako nejpříznivější. Poměrně

nízkou úroveň výchozích podmínek Slovenska lze přisuzovat struktuře ekonomiky ve federativním uspořádání. Naznačuje to i úroveň indexu liberalizace v těchto zemích, i když přímá souvislost mezi indexy není.

Tabulka 6

Index výchozích podmínek a index liberalizace ve vybraných zemích v roce 1989

	ČR	Maďarsko	Polsko	Slovensko	Slovinsko
Index výchozích podmínek	-3.53	-3.25	-1.87	-2.95	-3.18
Index liberalizace	0.00	0.34	0.24	0.00	0.41

Pramen: World Economic Outlook 2001. Washington: IMF 2001.

Postup demokratizace ekonomické reformy je v tranzitivních zemích od roku 1997 hodnocen *indexem transformace*, který hodnotí postup demokratizace, právní řád, ekonomickou liberalizaci a sociální ukazatele v rozsahu 1, tj. Nejpriznivější výsledek, až 7, tj. nejrepresivnější politické a ekonomické praktiky. Jednotlivé oblasti jsou hodnoceny podle následujících hledisek: *postup demokratizace* – kvalita politického procesu, vývoj občanské společnosti, nezávislost médií, kvalita správy a veřejné administrativy; *právní řád* – funkčnost ústavního, právního a soudního rámce, úroveň korupce; *ekonomická liberalizace a sociální ukazatele* – privatizace, makroekonomická politika, mikroekonomická politika, sociální sektor. Výsledný index je součtem tří základních složek indexu transformace. Postavení České republiky je poměrně příznivé, došlo ale ke zhoršení oproti výchozímu roku, což je dáno kvalitou politického prostředí, kvalitou správy a veřejné administrativy, nejvýraznější zhoršení nastalo v oblasti právního řádu (viz tab. 7). Zhoršení zaznamenala i ekonomická oblast, kde nepříznivě je hodnoceno daňové zatížení obyvatelstva, v sociální oblasti je kritizován nereformovaný penzijní systém a nemotivačně působící podpory v nezaměstnanosti a sociální dávky. Lze se domnívat, že při hodnocení Slovenska působí jistá setrvačnost v hodnocení jednotlivých složek indexu transformace, zejména hodnocení vývoje demokracie a ekonomické liberalizace. Lze předpokládat, že vzhledem k probíhajícím procesům při kvantifikaci indexu transformace bude dosaženo výrazného zlepšení.

Tabulka 7

Hodnocení vybraných zemí podle indexu transformace

Země	Demokracie		Právní řád		Ekonomická liberalizace a sociální ukazatele		IDR 2002
	1997	2002	1997	2002	1997	2002	
Česká republika	1.50	1.81	2.75	3.13	1.88	2.00	6.94
Maďarsko	1.50	1.94	2.13	2.50	1.63	1.92	6.36
Polsko	1.50	1.44	1.88	1.88	2.00	1.67	4.99
Slovensko	3.80	2.25	3.13	3.00	3.38	3.25	8.50
Slovinsko	2.00	1.94	1.75	1.75	2.38	2.08	5.77

Pramen: Nations in Transit 2002. New York: Freedom House 2002; vlastní úprava.

Kvalita správy je považována za rozhodující politickospolečenský faktor růstu ekonomiky a její hodnocení zahrnují nejčastěji: způsob vybírání vlád, sledování jejich činnosti a způsob jejich výměny, schopnost vlády efektivně formulovat a realizovat vhodné politiky, respekt občanů a státu vůči institucím, které určují jejich sociální ekonomické vztahy. Tyto faktory zachycuje *index institucionální kvality* mající podobu tří dvojic agregovaných ukazatelů; každý ukazatel nabývá hodnot – 25 až 25 a pro vyspělé ekonomiky dosahuje průměr hodnoty 12,6. První dva ukazatele charakterizují rozsah demokracie, zahrnující základní charakteristiky politického procesu, občanských svobod a politických práv a politickou stabilitu, která je posuzovaná pravděpodobností destabilizace vládní moci, nebo jejího svržení. Další dva ukazatele charakterizují schopnost vlády podle jejich předpokladů připravit a realizovat odpovídající politiky a regulační břemeno, které charakterizuje vlastní politiky z hlediska zásahů narušujících fungování tržního mechanismu. Poslední dvojice ukazatelů charakterizuje právní řád, tj. schopnost sociálního a ekonomického rozvoje na spravedlivých a předvídatelných pravidlech a korupci, resp. vnímání korupce, které je definováno jako míra využívání veřejné moci k získání soukromého užítku. V celkovém hodnocení jednotlivých zemí lze spatřovat určitá zlepšení, přesto problematika korupce zůstává jedním z nejvážnějších společenských problémů transformujících se ekonomik (viz tab. 8).

Tabulka 8
Index institucionální kvality

	ČR	Maďarsko	Polsko	Slovensko	Slovinsko
1. Demokracie	12.0	12.0	10.7	7.4	10.7
2. Stabilita	8.1	12.5	8.4	6.5	10.9
Průměr 1 – 2	10.05	12.25	9.55	6.95	10.8
3. Vláda	5.9	6.1	6.7	–0.3	5.7
4. Regulace	5.7	8.5	5.6	1.7	5.3
Průměr 3 – 4	5.8	7.3	6.15	0.7	5.5
5. Právo	5.4	7.1	5.4	1.3	8.3
6. Korupce	3.8	6.1	4.9	0.3	10.2
Průměr 5 – 6	4.6	6.6	5.15	0.8	9.25
Průměr 3 – 6	5.2	6.95	5.65	0.75	7.38
Průměr 1 – 6	6.82	8.72	6.95	2.82	8.52

Pramen: World Economic Outlook 2002. Washington: IMF 2002; vlastní úprava.

Korupce je problémem jak tranzitivních ekonomik, tak i zemí s rozvinutou ekonomikou a projevuje se v politickém i soudním systému, ale je i ekonomickým jevem. V ekonomické sféře odráží především neschopnost státu realizovat své základní funkce, čímž oslabuje účinnost hospodářských politik, signalizuje slabost ekonomických struktur a institucí. Korupčnost prostředí lze vyjádřit dvěma přístupy odrážejícími dvě základní pojetí korupce, a to využití veřejné moci pro soukromý prospěch a využití soukromých prostředků k ovlivňování veřejných rozhodnutí.

Pro vyjádření rozsahu korupce jako využití veřejné moci pro soukromý prospěch je používán *index vnímání korupce* CPI, nabývající hodnot 0 (znamená zemi, kde obchodní transakce jsou velmi výrazně ovládány korupcí) až 10 (země, kde takové praktiky chybí).

Zatímco Česká republika vykazuje vysoký rozsah korupce a její hodnocení se zhoršovalo (viz záporná hodnota přírůstku), Slovensko ve sledovaném období dosáhlo značných úspěchů v této oblasti.

T a b u l k a 9

Index vnímání korupce

Země	CPI			Změna 1999 – 2002
	1999	2000	2002	
Česká republika	4.6	4.3	3.9	-0.7
Maďarsko	5.2	5.2	5.3	0.1
Polsko	4.2	4.1	4.1	-0.1
Slovensko	3.7	3.5	3.7	0
Slovinsko	6.0	5.5	5.2	-0.8

Pramen: Economic Freedom of the World 2002 Annual Report. The Fraser Institute 2002; vlastní úprava.

Proces transformace s sebou nese změnu vertikálních řídicích a organizačních struktur a jejich nahrazení horizontálními koordinacemi, což lze chápat jako systémovou transformaci, ve které byla cílem transformačních strategií liberalizace, privatizace a zásadní změna úlohy státu v ekonomickém rozhodování soukromých subjektů. V počátcích tohoto procesu disponovaly vlády transformujících se zemí výrazným politickým kapitálem, chyběl však tlak zájmových skupin a vliv ekonomických elit.

V současné době v řadě zemí sílí obavy z manipulace politiků, institucí a médií zájmovými skupinami, místními, ale i globálními. Tento typ korupce zkoumá přístup k hodnocení korupčního prostředí, vychází z odlišení typu vztahu mezi zúčastněnými subjekty, tj. mezi státem a firmou. Ovládnutí státu, vlivovou a administrativní korupci, které tvoří tři typy vztahů mezi účastníky korupční transakce, hodnotí *indexy korupce veřejných rozhodnutí*.

Rozsah administrativní korupce je vyjadřován procentem ročních příjmů, které firmy vynakládají na neoficiální platby veřejným činitelům za účelem dosažení pro ně žádoucího rozhodnutí. Rozsah ovládnutí státu odráží jednak podíl firem, které korumpují veřejné činitele s cílem ovlivnit podobu zákonů, nařízení a regulací, tj. ovládnutí státu A, jednak podíl firem, které zmiňují přímý dopad korupce zákonů, nařízení a regulací na jejich podnikatelskou aktivitu, tj. ovládnutí státu B. Rozsah vlivové korupce vyjadřuje hodnocení schopnosti firem ovlivňovat ve svůj prospěch obsah zákonů a pravidel regulace vydávaných státními institucemi.

Tabulka 10

Index korupce veřejných rozhodnutí

Korupce	ČR	Maďarsko	Polsko	Slovensko	Slovinsko
Administrativní	2.5	1.7	1.6	2.5	1.4
Ovládnutí státu A	7	4	9	12	10
Ovládnutí státu B	11	7	12	24	7
Vlivová	8	3	3	4	3
IKVR	8.67	4.67	8.00	13.3	6.67

Pramen: Economic Freedom of the World 2002 Annual Report. The Fraser Institute 2002; vlastní úprava.

3. Celkové hodnocení

Využití politických a ekonomických faktorů k hodnocení průběhu transformace umožňuje rozlišit v rámci sledovaných tranzitivních ekonomik vyspělejší skupinu, která zahrnuje střeoevropské země: ČR, Maďarsko, Polsko, Slovensko, Slovinsko. Tyto ekonomiky měly nejpriznivější podmínky na počátku přechodu od centrálně plánované ekonomiky k tržní ekonomice a i po více než deseti letech si udržují náskok vůči zemím méně vyspělým. V celkovém vyjádření vlivu politických a ekonomických faktorů transformujících se ekonomik jsou rozlišena tři hlediska. První dvě vycházejí z hodnocení transformace v roce 1997, které je tvořeno hodnocením podle rozsahu a kvality transformace. Třetí hledisko zachycuje hodnocení transformace z údajů dostupných za rok 2002, kde rozsah i kvalita jsou hodnoceny podle jednoho souhrnného ukazatele (tab. 11).

Tabulka 11

Politické a ekonomické hodnocení transformace vybraných zemí

Rozsah transformace 1997		Kvalita transformace 1997		Hodnocení transformace 2002	
Maďarsko	100	Maďarsko	100	Maďarsko	100
ČR	97	Slovinsko	89	Polsko	96
Polsko	78	Polsko	82	Slovinsko	90
Slovinsko	72	ČR	76	ČR	80
Slovensko	58	Slovensko	34	Slovensko	56

Pramen: Vlastní propočty na základě uváděných indikátorů.

Česká republika vykazuje z hlediska srovnání rozsahu a kvality transformace v roce 1997 rozdíl v neprospěch kvalitativního hlediska. Patřila z hlediska rychlosti a rozsahu k nejúspěšnějším ekonomickým reformátorům, zaujímala druhé místo za Maďarskem. Z hlediska kvality výsledného ekonomického prostředí je Česká republika čtvrtá, za Maďarskem, Slovinskem a Polskem. V rámci hodnocení v roce 2001 se Česká republika propadá vlivem zhoršení ve všech

dílčích sledovaných ukazatelích, zaznamenala stagnaci, což může do určité míry odrážet i nepříznivou ekonomickou situaci ve srovnání s výkonnějšími tranzitivními ze-měmi. Lze usuzovat, že nízké hodnocení Slovenska v uvedeném období je výsledkem hodnocení v jednotlivých oblastech, které byly způsobené dosti výraznou turbulencí ve společenské i v ekonomické oblasti. První pohledy na předběžná hodnocení uváděných zemí v.souvislosti s jejich vstupem do Evropské unie však naznačují, že i zde je očekávání výrazně pozitivnějších výsledků zcela opodstatněné.

Literatura

- [1] MACHONIN, P. – MLČOCH, L. – SOJKA, M.: Ekonomické a společenské změny v české společnosti po roce 1989: alternativní pohled. Praha: Karolinum 2000.
- [2] PAULÍK, T.: Hospodářská politika. Karviná: Slezská univerzita v Opavě, Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné 2002. ISBN 80-7248-148-7.
- [3] PELLEŠOVÁ, P.: Reflexe k hospodářské politice České republiky v procesu transformace. Karviná: Slezská univerzita v Opavě, Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné 2002. ISBN 80-7248-165-7.
- [4] SPĚVÁČEK, V. a kol.: Transformace české ekonomiky. Politické, ekonomické a sociální aspekty. Praha: LINDE, nakladatelství s. r. o. 2002. ISBN 80-86131-32-7.
- [5] VINCÚR, P. a kol.: Hospodářská politika.. Bratislava: SPRINT v.fra 2001.
- [6] ŽÁK, M.: Měření a vnímání. In: Česká ekonomika na přelomu tisíciletí. [Sborník.] Brno: Masarykova univerzita 2000, s. 657 – 686.
- [7] ŽÁK, M. a kol.: Vnitřní a vnější podmínky restrukturalizace a hospodářská politika v ČR. Praha: Oeconomica 2001.
- [8] Freedom in the World 2002. New York: Freedom House 2002.
- [9] Nations in Transit 1999 – 2000. Civil Society, Democracy, and Markets in East Central Europe and the Newly Independent States. New York: Freedom House 2000.
- [10] Nations in Transit 2001. Civil Society, Democracy, and Markets in East Central Europe and the Newly Independent States. New York: Freedom House 2001.
- [11] Nations in Transit 2002. Civil Society, Democracy, and Markets in East Central Europe and the Newly Independent States. New York: Freedom House 2002.
- [13] New Europa Barometer 2002. Glasgow: University of Strathclyde Centre for the Study of Public Policy 2002.